

מלחמת האזרחים בתימן משנה כיוון: לאן מועדות פניה?

ארי הייסטין

ה'אביב הערבי' הגיע לתימן בשנת 2011 בעיתוי שבו התמיכה הציבורית והאליטיסטית בנשיא תימן דאז, עלי עבדאללה סאלח, היתה מועטה, מה שהוביל להתפוררות משטרו של מי ששלט בתימן במשך עשרות שנים. מאז, המאמצים לגבש מבנה חדש של ממשל לאומי באמצעות דיאלוג, בצילם של מלחמת אזרחים, התערבות חיצונית ומשא ומתן מתמשך, לא הניבו תוצאות. למרות שישראל איננה שחקנית פעילה בזירה, יש לה אינטרסים הנתונים להשפעת ההתפתחויות במדינה: האיום החות'י המגובה על ידי איראן, היחלצותה של ערב הסעודית, שותפתה הלא־רשמית בקואליציה האנטי־איראנית, מ"הביצה" התימנית ומניעת תפוצתן של קבוצות ג'יהאדיסטיות סוניות קיצוניות.

מילות מפתח: תימן, מלחמת אזרחים, חות'ים, איראן, ערב הסעודית, עלי עבדאללה סאלח, עבד רבו מנסור האדי.

מבוא

תימן לדרום תימן בשנת 1994, ובאירועים רבים של התקוממות בצפון המדינה בשנות האלפיים. לכן, בראייה היסטורית אין זה מפתיע שבשנת 2014 תימן מצאה עצמה שוב בסכסוך ובמלחמת אזרחים. הסיבות הפנימיות המתמשכות שהביאו לקיצה של ממשלת עלי עבדאללה סאלח בתימן בשנת 2011 הן בשני מישורים. ראשית, המגמה הכללית של ריכוזיות

קווי השבר השבטיים, העדתיים, האידיאולוגיים והאזוריים של תימן המודרנית מעמיקים בשל המחסור במשאבים במדינה, שמעודד נאמנות לתת־קבוצות קטנות לצורך הבטחת הישרדות. החוויה הקצרה של המדינה כישות מאוחדת רשמית בעידן המודרני, ממאי 1990 ואילך, שובשה לאורך הדרך עקב מלחמת אזרחים בין צפון

האדי. **בהסכם נקבע** כי הנשיא סאלח יפנה את מקומו ויעביר את השלטון לסגנו בתוך 30 יום, בתמורה לחסינות מפני כל הפרות החוק שבוצעו בתקופת שלטונו, וכי במדינה יתקיימו בחירות במהלך 60 הימים שלאחר מכן. אולם לאחר שסאלח הסכים עקרונית להצעה, הוא סירב לחתום על ההסכם שהוצג בפניו **בשלוש הזדמנויות שונות** לפחות במהלך מספר חודשים, למרות לחץ מצד ה-GCC לעשות זאת.

ביוני 2011 סאלח נפצע קשה בניסיון התנקשות, שגרם גם לפציעתם של בכירי ממשל רבים נוספים בעת שהתפללו במסגד של המתחם הנשיאותי. על פי הדיווחים, **סאלח האשים את משפחת אחמר** בניסיון להתנקש בחייו, שהתרחש על רקע התנגשויות בצנעא בין כוחותיו לבין מיליציות הנאמנות לאחמרים, אף כי אלה הכחישו את האשמה. בסופו של דבר, בנובמבר 2011 ובטרם יצא לניו יורק לטיפול רפואי, חתם סאלח על יוזמת ה-GCC בריאד וויתר על השלטון לסגן הנשיא דאז, האדי. כעבור שלושה חודשים הנשיא האדי, שהתמודד ללא מתחרים, "נבחר מחדש" עם למעלה מ-99 אחוזים מקולות הבוחרים.

במארס 2013 ובהתאם ליוזמת ה-GCC פתחה ממשלת המעבר של האדי בתהליך המכונה ועידת הדיאלוג הלאומי (NDC), שנועד לטפל בבעיות המרכזיות של תימן ולכונן בסיס לניסוח חוקה לאומית חדשה. הוועידה כללה בעלי עניין חדשים לצד אליטות מסורתיות, במה **שתואר על ידי המכון האמריקאי לשלום (USIP)** כ"תהליך המשא ומתן הפוליטי המכליל ביותר בהיסטוריה המודרנית של תימן, ללא עוררין". עם זאת, התנגדו לו מספר כוחות חזקים בתימן שביקשו לסכל אותו, וביניהם **נאמני סאלח, בדלנים מהדרום והח'וטים**. עם סיום התהליך בינואר 2014, ההמלצות שהוצגו על ידי ועידת הדיאלוג הלאומי לניסוח חוקה חדשה **לא אומצו**. במקום זאת, ההחלטה כיצד לארגן מחדש את מדינת תימן הושארה לוועדה שמינה האדי, והיא הציעה חלוקה מחדש של תימן לשישה מחוזות (במקום 21 הנפות הקיימות). **ההצעה נדחתה על הסף על ידי הח'וטים** והציתה משבר פוליטי, שהוביל בסופו של דבר למתקפה הח'וטית בסוף 2014.

יחסי הכוחות בין שני הצדדים נטו בתחילה במידה רבה לטובת המורדים. סאלח אומנם ניהל מערכות רבות נגד הח'וטים בשנים 2004–2010, אולם לאחר התפטרותו חשש כי התגברות כוחם הצבאי עשויה לחזק את כוחם הפוליטי, מה שהוביל את שני הצדדים לפתיחת **מערכה משותפת בשנת 2014 נגד ממשלת הרפובליקה של תימן (ROYG)** בראשות האדי. כתוצאה מהתמיכה שהעניקה איראן לח'וטים והודות לכוחות הצבא הנאמנים

ומיקוד החסות וזכויות היתר בתימן באליטה שבצנעא על חשבון הצפון והדרום במדינה החריפה את הרגשות הבדלניים בפריפריה, כפי שניתן לראות במרידות של תנועת אנצאר אללה (הח'וטים) בצפון בין השנים 2004 ל-2010, ובהקמת התנועה הבדלנית הדרומית אל-חיראק בשנת 2007. שנית, השלטון התלת-ראשי של הנשיא סאלח, עלי מוחסן אל-אחמר ומשפחת אל-אחמר (אין קשר משפחתי ישיר לעלי מוחסן), השולטת זה שנים ארוכות במדינה מבחינה פוליטית, צבאית וכלכלית, החל להתפרק. בפרט, הנשיא טיפח את בנו כירש ראשות הממשלה והדבר גרם לחיכוכים בין מנהיגי המדינה

הניצוץ שהצית את מחאות 'האביב הערבי' בתוניסיה ובמצרים הגיע לתימן בסוף ינואר 2011, בנקודת זמן שבה התמיכה במשטר סאלח גם מצד העם וגם מצד האליטות הייתה מועטה. התגובה הממשלתית, שבסופו של דבר התבררה כבלתי אפקטיבית, הייתה שימוש בשיטת המקל והגזר כדי לרכז את ההתנגדות להמשך שלטונו של סאלח.

לאליטה השלטת, שביקשה למנוע כינון שלטון שושלתי, באופן דומה מאוד למשפחת מובארכ במצרים.

הניצוץ שהצית את מחאות 'האביב הערבי' בתוניסיה ובמצרים הגיע לתימן בסוף ינואר 2011, בנקודת זמן שבה התמיכה במשטר סאלח גם מצד העם וגם מצד האליטות הייתה מועטה. התגובה הממשלתית, שבסופו של דבר התבררה כבלתי אפקטיבית, הייתה שימוש בשיטת המקל והגזר כדי לרכז את ההתנגדות להמשך שלטונו של סאלח. מצד אחד סאלח הצהיר שלא יתמודד בבחירות לנשיאות 2013 וכי בנו לא יירש אותו; בה בעת המפגינים דוכאו באלימות על ידי כוחות הביטחון של המשטר. לאחר שכוחות הממשלה הרגו עשרות מפגינים ב-18 במארס 2011, עלי מוחסן ומשפחת אל-אחמר

כתוצאה מהתמיכה שהעניקה איראן לח'וטים והודות לכוחות הצבא הנאמנים לסאלח שערקו עימו ולקשריו החזקים של סאלח עם שבטים מרכזיים בתימן – זכתה ברית הח'וטים-סאלח להצלחה צבאית ראשונית רבה נגד ממשלת האדי.

פרשו באופן רשמי ממשטר סאלח, ושללו מהנשיא את הכוח השבטי והצבאי שהיה קריטי להמשך שלטונו. באפריל 2011, לנוכח התגברות המחאות נגד הממשלה, ביקשה מועצת שיתוף הפעולה של מדינות המפרץ (GCC) לשמש מתווכת, והציגה הסכם המאפשר את העברת השלטון מסאלח לסגנו, עבד רבו מנסור

שהיו שותפיהם הוותיקים בישויות חדשות ולא מוכרות. הצלחתם בהתמודדות עם אתגרים אלה ב־2015 נבעה ראשית מתכנון ההפיכה במצרים ב־2013, שבה הוחלף הנשיא מוחמד מורסי המזוהה עם 'האחים המוסלמים' באיש הצבא החזק עבד אל-פתח א־סיסי. שנית, לאחר שמפלגת א־נהדה האסלאמיסטית זכתה בבחירות בתוניסיה ב־2011, היא הובסה בבחירות של 2014 לפרלמנט, אך העבירה את השלטון בצורה שלווה. שלישית, בחריין הצליחה לעמוד בתסיסה העממית בקרב הרוב השיעי שלה באמצעות שילוב של עזרה חיצונית ודיכוי פנימי גובר. בסוריה, שם חברי הקוורטט הערבי **תמכו בשינוי המשטר** או **נמנעו מנקיטת עמדה ציבורית בנושא**, דומה היה כי ימיו של הנשיא בשאר אל־אסד ספורים, במיוחד לאחר שמשטרו **איבד כמעט 20 אחוזים משטחו בשמונת החודשים הראשונים של 2015**. ייתכן שביטחון היתר ביכולת להשפיע על תוצאת הסכסוך בתימן היה פרי הצלחות אלה של הקוורטט. בהנהגת ערב הסעודית יצא לדרך מבצע 'סופה נחרצת' (עמלית עאספת אלחזם) במארס 2015,¹ מתוך **מטרה מוצהרת** לחסל את "היכולות האוויריות, יכולות ההגנה האווירית, להשמיד 90 אחוזים ממאגר הטילים" של הח'ותים, ואז לדחוף לפתרון מדיני שיתאים לאינטרסים הסעודיים² (מניע אפשרי ולא מוצהר להקמת קואליציה נגד הח'ותים, שלכאורה כללה כמה מדינות שלא תרמו רבות למאמץ כמו מצרים, מרוקו, ירדן, כווית וקטר, יכול היה להיות ביצור עמדתה של ערב הסעודית כמנהיגה בעולם הסוני). עם זאת, ריאד — שהאמינה כי ביסוס עליונות אווירית ייצור לה נתיב לאכיפת האינטרסים הסעודיים על הח'ותים ועל תימן באופן רחב יותר — המעיטה בערך המורכבות של תרגום כוח אווירי למטרות אסטרטגיות מרחיקות לכת.

הקואליציה בהנהגת ערב הסעודית, בסיוע כוחות מדרום תימן שאומנו, צוידו והונחו על ידי איחוד האמירויות, הצליחה להדוף את הח'ותים מעדן ביוני 2015, אך מגבלות הכוח האווירי הסעודי התבררו כבר בשלב מוקדם. כפי שנכתב באחד המאמרים בעיתון **LA Times מתחילת אפריל 2015:**

התקיפות האוויריות של הקואליציה השמידו מטוסי קרב, טילים בליסטיים, תותחי נ"מ וציוד צבאי נוסף שהוחזק על ידי הח'ותים ובעלי בריתם, שהשתלטו על חלקים גדולים בתימן. עם זאת, התושבים אומרים כי התקיפות לא תרמו רבות לשימור ההישגים הטריטוריאליים של המורדים, ולהחזרת הנשיא הגולה עבד רבו מנסור האדי לשלטון במדינה המשוסעת.

לסאלח שערקו עימו ולקשריו החזקים של סאלח עם שבטים מרכזיים בתימן — זכתה ברית הח'ותים-סאלח להצלחה צבאית ראשונית רבה נגד ממשלת האדי. בין סוף 2014 לתחילת 2015 הם התקדמו מעיר הבירה צנעא שבמרכז תימן לבירה החלופית של "הממשלה הגולה" של האדי בעיר החוף הדרומית עדן.

ערב הסעודית מנסה מזה זמן רב לשמר השפעה על ההתפתחויות בתימן, מתוך אמונה כי יש בידי האירועים בתימן להשפיע על יציבות הממלכה הסעודית ועל ביטחונה. מבחינה היסטורית, השכנה המאוכלסת יותר מדרום העמידה בפני ערב הסעודית שני סוגים של איומים. ראשית, חוסר יציבות של מדינת תימן חלשה ומפוצלת עלול להתפשט בערוצים דמוגרפיים ולהשפיע לרעה על שליטת המשטר הסעודי באוכלוסייה שלו. שנית, אם יתגלה שתימן מסוגלת לבנות יכולות צבאיות משמעותיות, היא תיתפס כאיום צבאי לאור סמיכותה הגיאוגרפית לממלכה. הסיכון הנוכחי שמציבות מלחמת האזרחים ועליית הח'ותים בתימן הוא שילוב של השניים, שכן מספר גדול של עקורים וואקום שלטוני הם קרקע פורייה לאידיאולוגיות קיצוניות, הן סוניות והן שיעיות. במקביל איראן מציידת את בעלי בריתה הח'ותים **באמצעי לחימה מתקדמים**, המסוגלים לבצע תקיפות מדויקות על תשתיות סעודיות.

לנוכח התחרות הגוברת בין איראן לערב הסעודית בעידן שלאחר 'האביב הערבי', במיוחד בזירות שיציבותן התערערה ומתגוררות בהן אוכלוסיות סוניות ושיעיות נרחבות, היה צפוי שהיריבות הזו תזלוג לתימן. אולם מבחינת ערב הסעודית, אחת האפשרויות היחידות שהיו מסוכנות יותר מאנרכיה ממושכת בתימן לאחר נפילתו של סאלח הייתה המערך שנוצר בפועל — עלייתו של ארגון הזוכה לגיבוי של הארכי־אויבים של ריאד בטהראן. התקשורת הסעודית תיארה ב־2015 את המובלעת הח'ותית כ"**דריסת רגל איראנית**" שהממלכה לא תוכל להסכים לה.

המערכה לשום מקום שמובילה ערב הסעודית

בתחילת 2015 האמין המחנה שלימים ייקרא "הקוורטט הערבי" — המורכב מערב הסעודית, איחוד האמירויות, בחריין ומצרים — כי התנופה האזורית נעה לכיוון האינטרסים שלו. זאת, לאחר שנראה כי התגבר על האתגרים שעיקרם 'האביב הערבי', אשר הביא בתחילה לסדרה של התפתחויות שערערו את הסטטוס קוו והדאיגו את המנהיגים שביקשו לשמור עליו; חששות מהתסיסה ששטפה את האזור והייתה עלולה להתפשט גם לאוכלוסיות במדינותיהם, וכן מהחלפת שליטים

נכון למחצית השנייה של 2019, דומה היה כי המוטיבציה של הצדדים הלוחמים להמשיך בעימות דועכת, מסיבות שונות:

ראשית – איחוד האמירויות הודיעה על נסיגה מתימן ביוני 2019, כנראה בתגובה לביקורת גוברת בוויינגטון על המערכה בתימן, ומתוך רצון לסיים את המעורבות לקראת הבחירות הקרובות לנשיאות של 2020; בשל חשש מהסלמה בחזית אחרת, לאחר שאיראן החלה לתקוף מכליות נפט במפרץ הפרסי במאי 2019; ובעקבות השגת מרבית ההישגים שביקשו להשיג מול דרום תימן. שנית – לאחר שאיראן לחצה על הח'ותים לקבל את האחריות על המתקפה הגדולה (שלא הם שיגרו) על מתקני ייצור הנפט הסעודיים בספטמבר 2019, הכריזו הח'ותים על הפסקת אש חד-צדדית בשטח הסעודי. מהלך זה הצביע על כך שהם מעוניינים להימנע מתגובה בינלאומית על קבלת האחריות שלהם למתקפה, או להעריך מחדש את החבירה שלהם לאיראן נגד ערב הסעודית.

שלישית – בתגובה לפתיחת משא ומתן בין הח'ותים לבין ערב הסעודית ולהתקדמות בו, פחתו התקפות האוויר הסעודיות נגד הח'ותים במידה ניכרת החל מאוקטובר 2019.

רביעית – לאחר הסלמה קצרה בעדן במאבק על השליטה במתחם הנשיאותי באוגוסט 2019, הגיעו מועצת המעבר הדרומית (STC) שבתמיכת איחוד האמירויות וממשלת האדי שבתמיכת ערב הסעודית בנובמבר 2019 לפשרה בעניין חלוקת הכוח, הידועה בשם 'הסכם ריאד'. בתחילת 2020 הייתה אומנם התגברות מסוימת בלחימה בין הח'ותים לקואליציה שבהנהגת ערב הסעודית, אולי במאמץ לשפר את העמדות במשא ומתן, אך מוקדם מדי לבטל את המאמצים שנעשו להרגעת הסכסוך.

עם זאת, במקביל למגמה הכללית של צמצום הלחימה דווח כי הח'ותים פיתחו בעזרת איראן יכולות שיגור לחזית חדשה: ישראל. במהלך ביקורו של שר האוצר האמריקאי סטיב מנצ'ין בישראל ב-28 באוקטובר 2019, הסביר ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו למשלחת האמריקאית כי [ההדגשה שלי]:

איראן מבקשת עתה לפתח נשק מדויק,

טילים שיוכלו לפגוע בכל מטרה במזרח התיכון בדיוק של חמישה עד עשרה מטרים. הם מפתחים זאת באיראן. הם רוצים להציב אותם בעיראק ובסוריה ולהפוך את המאגר בלבנון המונה 130,000 רקטות [לא מדויקות] לחימוש מדויק. הם מבקשים גם לפתח את

אף כי לרשות הקואליציה עמדו משאבים רבים יותר מאשר לכוחות הח'ותים-סאלח, היא סבלה מחולשות קשות שהפכו את המערכה ליקרה ואת ההתקדמות לאיטית.

החסרונות העיקריים של הקואליציה ואופן התנהלותה במערכה היו תוצאה של הערכות שגויות. ראשית, לסעודים הייתה הערכת יתר באשר למידת התמיכה שיקבלו מבעלי בריתם בעלי הניסיון הצבאי. פקיסטן סירבה לפרוס כוחות בתימן, ואילו ארצות הברית ומצרים הסכימו למלא תפקיד מינימלי בלבד. מצב זה, בשילוב עם הרגישות של הסעודים ואיחוד האמירויות לנפגעים ועם חוסר ניסיונם היחסי, הביא את הקואליציה להסתמך במידה רבה מאוד על כוח אווירי ועל שכירי חרב זרים, שאף לא אחד מהם יכול היה לספק שיטות יעילות ובנות קיימא לכיבוש שטח מידי אוכלוסיות מקומיות ולהחזקתו לאורך זמן. שנית, הקואליציה התמקדה בתחילה בהשמדת מערכות הנשק הכבד שהיו בידי כוחותיו של עלי עבדאללה סאלח, ודבר זה שינה את מאזן הכוחות בברית סאלח-הח'ותים באופן שהגביר את הדומיננטיות של הח'ותים, שהם עוינים יותר, אידיאולוגים יותר ונהנים מגיבוי איראני. שלישית, ההיבט האזורי של מלחמת האזרחים בתימן הפך את האפשרות שכוחות ממשלת האדי והדרום יצליחו לשמר את השליטה על אוכלוסייה עוינת בלב האזור הח'ותי בצפון תימן לבלתי סבירה בעליל, במיוחד בהיעדר הצגתה של כל חלופה משביעת רצון לשלטון הח'ותי. נוסף על כך, הכוחות מדרום תימן שאומנו על ידי איחוד האמירויות רצו אוטונומיה רבה יותר או אפילו עצמאות, כך שמבחינתם לא הייתה תועלת רבה ביציאה למערכה להחזרת צפון תימן, רק כדי להישאר נפרדים ממנה במידה רבה.

לנוכח הקיפאון בעימות מאז 2018, פחתו ההישגים מפעילותה של הקואליציה בתימן בהנהגת ערב הסעודית. יכולות הטיילים והמזל"טים של הח'ותים נעשו מדויקות ומסוכנות יותר (מן הסתם בסיוע איראני), כפי שהדגימה מדיניות "שדה תעופה תמורת שדה תעופה" של הח'ותים, שקבעה כי כל עוד הקואליציה תאכוף את סגירת שדה התעופה של צנעא, הם יפגעו בשדות תעופה בערב הסעודית וגם באיחוד האמירויות – כפי שאכן עשו. המצב ההומניטרי הגרוע מאוד בתימן, שנקרא "המשבר ההומניטרי הקשה בעולם" ובמידה רבה היה תוצר של הסכסוך, פגע קשות במוניטין הבינלאומי של ערב הסעודית ושל איחוד האמירויות וביחסים שלהן עם וויינגטון,³ שהיו כנראה בין הנכסים האסטרטגיים החשובים ביותר שלהן.

וכוחות מועצת המעבר הדרומית, הנתמכים על ידי איחוד האמירויות.

בשבועות ובחודשים שלאחר מכן הוחלפו איומים הדדיים בין נתניהו לבין גורמי ביטחון ח'ותים. בדצמבר 2019 הזהיר שר ההגנה הח'ותי, הגנרל מוחמד אל-עטפי, כי לכוחותיו יש "בנק של יעדים צבאיים וימיים של האויב הציוני ... שלא נהסס לתקוף אם ההנהגה תחליט לעשות זאת".

התרחיש הראשון והאופטימי ביותר מבין השלושה הוא מצב שבו המלחמה בתימן מסתיימת, ומיושם הסדר מדיני המביא בחשבון את האינטרסים של כל בעלי העניין המרכזיים. תרחיש כזה עשוי להתממש בדמות הסכמים חלקיים במקום הסכם כולל שבו מעורבים כל השחקנים השונים, וככל הנראה יזדקק לסיוע של מנהיג מדינה ערבית ששמר על נטרליות בסכסוך, כמו האמיר של כוויית או הסולטאן החדש של עומאן. **מדינת תימן המאוחדת שתיווצר תצטרך להיות מבוססת מאוד** כדי שבעלי הכוח שהופיעו מתוך הפיצול האחרון של תימן יסכימו לכך, ולא יסכלו את הקמתה. הסעודים ככל הנראה יעבירו לממשלת תימן מימון נכבד כדי להשפיע על מדיניותה, וכספים אלו יחולקו באמצעות רשתות חסות כדי להבטיח את הנאמנות להן. עם זאת, ריאד תעמוד בפני התלבטות קשה בשאלת סיום מעורבותה הצבאית הפעילה והמצור על תימן, תוך הבטחה שיריביה הח'ותים יימנעו מניצול הסכם שלום כלשהו למטרת שדרוג היכולות שלהם (מזכיר דילמות של ישראל ביחס לחמאס).

התרחיש השני ואולי המציאותי ביותר הוא של פתרון חלקי לסכסוך, עם ירידה כללית בעוצמת הלחימה. ההיגיון שניצב בבסיס התרחיש הוא שפתרון לכל הרבדים הרבים של המלחמה בתימן הוא אולי יעד שאפתני מדי, אך אפשר בהחלט להשיג פתרון לממדים מסוימים בה. מערך אחד שאפשר להעלות על הדעת: הח'ותים יימנעו מתקיפת שחקנים חיצוניים כמו הסעודים, איחוד האמירויות וספינות בינלאומיות המפליגות מול חופי תימן, ואילו הסעודים יסיגו את כוחותיהם מתימן ויסיימו את המערכה האווירית שלהם, אך ימשיכו לספק גיבוי כלכלי ומדיני לממשלת האדי ולכוחות דרום תימן. התפרצות נגיף קורונה עשויה להוביל להסדר שבו כל אחד מהצדדים הלוחמים חותר לניצול המשבר כהזדמנות לקידום האינטרסים שלו: ערב הסעודית ניצלה את המגיפה כאמתלה להכריז על הפסקת אש חד-צדדית, שעה שהלחימה בין הצדדים התימניים נמשכת, וכי הסכם ריאד ככל הנראה בסכנת קריסה.

הנשק, וכבר החלו להציב אותו בתימן, במטרה להגיע גם משם לישראל.

בשבועות ובחודשים שלאחר מכן הוחלפו איומים הדדיים בין נתניהו לבין גורמי ביטחון ח'ותים. בדצמבר 2019 הזהיר שר ההגנה הח'ותי, הגנרל מוחמד אל-עטפי, כי לכוחותיו יש "בנק של יעדים צבאיים וימיים של האויב הציוני ... שלא נהסס לתקוף אם ההנהגה תחליט לעשות זאת".

לאור מה שנראה כשינוי כיוון בשדה הקרב בתימן נכון למחצית השנייה של 2019, חשוב לבחון כיצד עשויות ההתפתחויות להתגלגל. מכיוון שישראל אינה שחקנית פעילה או בעלת משקל בזירה התימנית, יש לה יכולת מוגבלת להשפיע על התוצאות שם, אך בכל זאת עליה לפקוק עין על הנעשה, תוך שמירה על שלוש עדיפויות רצויות (לפי סדר החשיבות): למנוע מהח'ותים השגת יכולת לתקוף את ישראל או נכסים ישראליים בנשק מתקדם; סיום מעורבותה של ריאד במלחמה בתימן, כדי שהשותפה הלא-רשמית של ירושלים בקואליציה האנטי-איראנית תוכל להפנות את משאביה למטרות פרודוקטיביות יותר; ומניעת התרחבותן של קבוצות סלפיות ג'האדיות כמו אל-קאעדה בחצי האי ערב, שעלולות לפגוע בשותפות של ישראל כמו ארצות הברית, או אפילו בישראל עצמה.

תרחישים עתידיים

כאשר בוחנים את העתיד של תימן, חשוב להגדיר קווים מנחים ברורים המבססים את הציפיות במציאות הקיימת. ראשית, בעלי העניין בתימן שנהנים כיום מעמדות כוח והשפעה מרוויחים מהמערכת הנוכחית, ולא סביר שיוותרו בקלות על יתרונותיהם. הם יגרמו לכך שכל רפורמה ממשלתית רצינית למען הגברת היעילות או השוויון תהיה קשה לביצוע ואולי אף בלתי אפשרית. ניתן לראות זאת בחזרתו של הנשיא המודח סאלח לתימן לאחר שהתאושש מניסיון ההתנקשות, תוך חבירה לאויבו לשעבר ומלחמה נגד ממשלת האדי על מנת להחזיר לעצמו את השלטון. שנית, איחוד ממשי של תימן אינו בראש סדר העדיפויות של שניים מהכוחות הצבאיים החשובים בסכסוך, הח'ותים ומועצת המעבר הדרומית (STC). שלישית, הנשיא האדי מתמודד עם אילוצים כבדים המונעים ממנו לנקוט צעדים מהותיים לקידום איחוד תימן תחת שליטתו: מכיוון שחסר לו בסיס כוח משמעותי משלו, הוא תלוי מבחינה מדינית, כלכלית, וצבאית בשחקנים אחרים שהאג'נות שלהם סותרות לעיתים קרובות, ובכלל זה ערב הסעודית, עלי מוחסן

ארי הייסטין הוא עמית מחקר וראש המטה של ראש המכון למחקרי ביטחון לאומי. עבודתו מתמקדת במדיניות החוץ של ארצות הברית, יחסי ארצות הברית-ישראל, האסטרטגיה הישראלית ביחס לאיראן ומלחמת האזרחים בתימן.

הערות

- 1 המשא ומתן שנוהל בין וושינגטון לטהראן בהקשר של השיחות בין מדינות ה-P5+1 ואיראן כדי להגיע להסכם גרעיני, גם הדאיג את ערב הסעודית והטיל ספק ביכולתה להמשיך לסמוך על ארצות הברית כדי להבטיח את ביטחונה.
- 2 בהתבסס על הצהרה מ-2016 של סגן יורש העצר דאז, מוחמד בן סלמאן ל"אקונומיסט", המערכה שהובילה ערב הסעודית נועדה למנוע את עלייתו של איום חות'י בגבול ערב הסעודית-תימן, בדומה לאיום של חזבאללה שאיראן יצרה בגבול ישראל-לבנון: "יש טיילי קרקע-קרקע כרגע בגבולות שלי, רק 30 עד 50 ק"מ מהגבולות שלי. טווח הטילים האלה יכול להגיע ל-550 ק"מ, ומחזיקים בהם כוחות מיליציה שמבצעים תמרונים על הגבול שלי, ומיליציות שמחזיקות במטוסי קרב, לראשונה בהיסטוריה, ממש על הגבול שלי, ומטוסי הקרב האלה נשלטים על ידי כוחות מיליציה שמבצעים פעולות נגד בני עמם בעדן. האם יש מדינה בעולם שתסכים שמיליציה עם חימוש כזה תשב בגבולותיה?"
- 3 השחיקה במערכת היחסים הסעודית-אמריקאית בולטת במיוחד בקרב הדמוקרטים בקונגרס, והביקורת על המערכה שמובילה ערב הסעודית בתימן הפכה לנושא שגור עבור המועמדים הדמוקרטים לנשיאות. בסוף פברואר 2020, כל המועמדים למפלגה הדמוקרטית תמכו ב"הפסקת הסיוע הצבאי והמודיעיני למלחמת ערב הסעודית בתימן". אפילו חלק מהרפובליקנים נטלו חלק במאמץ לאסור תמיכה לוגיסטית בפעילות צבאית סעודית בתימן בספטמבר 2019. כך שהמשך התמיכה הרחבה במערכת היחסים הדו-צדדית נראה בלתי יציב, ויש כאלה שמייחסים את נסיגת איחוד האמירויות מתימן בקיץ 2019 למאמץ להימנע מהשייך לסוגיה כה מעוררת מחלוקת ערב הבחירות לנשיאות בארצות הברית. עם זאת, סביר להניח כי אפילו נסיגה סעודית מתימן לא תשים קץ לאיבה המתפשטת בארצות הברית כלפי הממלכה, שכן אירועים כמו רצח העיתונאי ג'מאל חשוק'גי ב-2018 משכו אליהם תשומת לב רבה ועוררו מחלוקת ביחס לקשרים עם ערב הסעודית, כולל באוניברסיטאות ובמכוני מחקר.
- 4 דאגה מיוחדת היא אם/מתי יגיע הנגיף קורונה לתימן, מכיוון שלכ-70 אחוזים מאזרחי המדינה אין גישה לטיפול רפואי בסיסי.

מסגרת זו עשויה לתת מענה מספק למטרתה של ריאד לצאת מהמלחמה, אך ייתכן שלא תמנע מהח'ותים בניית כוח, וככל הנראה לא תצליח להבטיח את היעדים הסעודיים ארוכי הטווח לכינון ערוצי השפעה יציבים בזירה התימנית.

תרחיש שלישי הוא שהמלחמה תישאר בלתי פתורה או אפילו תוצת מחדש, בעקבות מאמצים כושלים להגיע להסכם. ניתן להניח אפשרות כזו כתוצאה מנסיבות שונות, כמו: צד אחד יסלים כדי להשיג מינוף במהלך המשא ומתן, אך יבצע הערכה שגויה; הגעה להסכם תיכשל לאחר שיחות נרחבות, שיובילו קבוצה אחת או יותר לחזור לעימות כדי להשיג יעדים; או ששחקנים חיצוניים כמו איראן ינסו לסבך את היציאה הסעודית מתימן על ידי הארכת המלחמה. בכל מקרה, בהתחשב בנזק הנרחב שכבר נגרם לתשתיות ולכלכלה בתימן, כמו גם לשחיקה של תורמים עקב סכסוכים קשים לפתרון, סביר להניח כי לסבב לחימה נוסף יהיו השפעות הומניטריות חמורות עוד יותר מאשר בסבב הקודם.⁴

תרחישים אלה משקפים מידה מסוימת של מתח בין האינטרסים של ישראל בתימן. מצד אחד, ערב הסעודית ממלאת תפקיד חשוב בכך שהיא תוקפת בעלות ברית של איראן בזירה שאחרת עלולה להתפתח לאיום חמור יותר, ולהיות מכוונת כלפי ישראל. מצד שני, המערכה שמנהלת הקואליציה אינה גובה מחיר משמעותי מאיראן כעונש על פעילותה החתרנית באזור, מכיוון שטהראן מושקעת מעט מאוד בתימן, אבל היא כן מטרידה ואפשר לטעון שגם מחלישה את ערב הסעודית, שהיא חברה חשובה בקואליציה נגד איראן. מתחים כאלה ניתן יהיה לנטרל על ידי יציאתה של ערב הסעודית מהזירה התימנית בתנאים נוחים וניתנים לאכיפה, שיגבילו את יכולתה של איראן לפעול שם. אך עדיין צריך לראות אם הנסיך הסעודי ח'אלד בן סלמאן יצליח להגיע להסכם כזה עם בני שיחו הח'ותים.